

2. A török bíró oklevelétől az emléktábláig és az idegenforgalomig

2008. május 31. Hebling Zsolt, Alsóörs polgármestere és Talabér Márta, a Megyei Közgyűlés alelnöke az emléktábla felavatásakor

A probléma felvetése

1995-ben Alsóörs monográfiájának megírásakor a Móra-cza család levéltárában kutatva a kezembe került néhány oklevél, amelyekben török szavak voltak: „ispaije delii Rama”. Kiderült, hogy a faluban a 16-17. században a kettős - magyar és török részre való - adóztatás idejében két bíró, magyar és török bíró működött. Írásbeliségük során a török földesurat és a magyar földesurat is belefoglalták okleveleikbe.

A török bíró oklevelét olvasva, olyan érzésem támadt, hogy szembejött velem a történelem...

A történetet megírtam a monográfiában, feltételezve, hogy a falubeli híres épületnek, a Török háznak a neve kapcsolatban áll a török bíróság intézményével. (A népi magyarázat szerint a ház neve a „turbános” kéményéből ered, azonban a művészettörténet szerint a „turbán” nem más, mint egy barokk kori hagyma alakú kéményszáródás.)

Tíz évvel később némi szerencsével sikerült visszavezetnem a tulajdonosi láncolatot a 16. század elejéig, a Prépost családig. A ház a 15. század végén épülhetett. Sokáig a legrégebbi épen fennmaradt magyarországi kishemesi kúriának tartották.

A Török ház és a török bíróság jelentőségét egy tanulmányomban nyolc pontban foglaltam össze:

„1. Kisebbfajta csoda, hogy a középkorból majdnem épen fennmaradhatott egy ház, legrégebbi kishemesi kúriánk ezen a török járta vidéken.

2. A háznak az építészet- és művészettörténeti értékeken túl az is jelentőséget ad, hogy az építés anyagát, technikáját, az alaprajzot és a felépítést tekintve változatlanul fennmaradt a 18–19. századi borospincékben.

3. A magyar és török részre való kettős adóztatást, - amely a hódoltságban élő magyarság megmaradásában és a török hódítók leküzdésében is szerepet játszott -, Salamon Ferenc, a török kor 19. századi kutatója világtörténeti kuriózumnak nevezte.

4. A kettős adóztatás miatt jött létre - a nép találékony-sága folytán - a magyar és török bíróság tisztsége Alsóörsön, ami ugyan másutt is létezett, de nem túlságosan sok helyen.

5. Egy levéltáros számára az is csoda, hogy a török bíróságot viselő egyik alsóörsi családnak, a Móroczáknak fennmaradt a levéltáruk, amelyben négy török bírót lehetett találni.

6. A Kálmán, Prépost, Mórocza nevű török bírók okleveleket adtak ki, megőrizve az írásbeliség folyamatosságát ezen a vidéken az egyházi intézmények pusztulása ellenére is. A török bírók által kiadott és a török földesúrra hivatkozó oklevelek ritkaságszámba mennek a magyar hivatali írásbeliség történetében.

7. A török bírók közül az egyik család, a Prépostok a középkori eredetű, később török háznak vagy török adószedő házának nevezett kisenemesi kúriában laktak, ami közvetlen magyarázatot ad a ház elnevezésének eredetére.

8. Az alsóörsi családok közül a Prépostok az egyetlenek, akik a levéltári források alapján a ház építtetői lehettek."

A kiadvány megjelenése után megtudtam, hogy Török ház ismert Szigetvár, Zombor és Szeged történetéből. Utóbbit elbontották.

A projekt

Mivel a monográfiában leírtak kevés visszhangot váltottak ki, lépéseket tettem a kutatási eredményeim megismertetésére.

— Cikket írtam a helyi újságba, a Halászbokorba, amelyben felhívtam a figyelmet arra, hogy a község híres és a

turisták által sűrűn látogatott épülete még az eddigieknél is nagyobb figyelmet érdemelne.

— Megkerestem az MTA Történettudományi Intézetét, ahol Hegyi Klára segített a török földesúr nevének megfejtésével (Rama = Abdurrahman Szefer) és egy török összeírás lefordításával.

— Sok segítséget kaptam H. Csukás Györgytől is (MTA Néprajzi Kutatóintézet), aki saját kutatásaival megerősítette: a ház tulajdonosa valóban a Prépost család volt.

— Ezután kiadtam egy 32 oldalas tanulmányt „Az alsóörsi török ház, a török bíróság és a Prépost család története” címmel. (Ezzel útjára indítottam a Balaton-felvidék művelődéstörténeti értékeit ismertető kiadványsorozatomat, az LA Könyvtárt.)

— Levéltári kiállításon a látogatók megismerhették a Török ház, a török bíróság és a Prépost család történetét.

— Felvettem a kapcsolatot Dávid Géza professzorral, az ELTE Török tanszékének vezetőjével, a Török-Magyar Baráti Társaság elnökével, aki a kiadványom alapján elfogadhatónak találta a török bíróság tényét.

— Alsóörs község önkormányzatánál kezdeményeztem, hogy a mára elavult szövegű emléktábla helyett állítsanak egy újat, maradandóbbat a Török ház és a török bíróság emlékére. Ez viszonylag gyorsan, a javaslatától számítva két év alatt megvalósult. 2008. május 31-én Hebling Zsolt, Alsóörs polgármestere és Talabér Márta, a Megyei Közgyűlés alelnöke felavatta az emléktáblát. (Magam is koszorúzhattam, eközben vettem észre, hogy a kezemben tartom az alsóörsi magyar és török bíró 1557. évi oklevelét, amelyek azok adtak

ki, akiknek az emléktábláját éppen koszorúzzuk.) Ez alkalommal kis kiállítást is rendeztünk két tárlóban a Török házban.

— A kiadványt széles körben terjesztettem, így a kollégákon kívül az alsóörsi képviselők és az általános iskola pedagógusai, 8. osztályos tanulói is kaptak belőle.

— A kiadványt lefordítottam német nyelvre, amelyet a magyar nyelvű kiadvánnyal együtt a Török háznál terjesztenek az idegenforgalmi szezonban.

— Rövid tanulmányt tettem közzé a Levéltári Szemlében és a Comitatus c. folyóiratokban azzal a céllal is, hogy esetleg előkerülhet még valahol a török bíróság intézménye. (Én eddig Alsóörsön kívül csak Nemesgörzsönyben találtam adatot a török bíróságra.)

— Rövid cikk jelent meg a kiadványomról, hosszabb az emléktábla avatásról a Naplóban. Felkerült az esemény a megyei önkormányzat honlapjára is. Interjút sugárzott az eseményről az Öböl TV.

Tanulságok

Levéltárosi szempontból ritkaságnak számítanak az alsóörsi magyar és török bírók által kiadott oklevelek, amelyekben a magyar és a török földesúr is benne van. Nagy szerencsének köszönhető, hogy ezek az oklevelek – egy családi levéltárban – fennmaradtak.

Egy új kutatási eredményt, amelyet ráadásul nem is egyszerű megértetni, nem könnyű megismertetni, elfogadtatni a közvéleménnyel és a szakmával, de a kiadványt vásárolják, a Török házat sűrűn látogatják, az emléktábla áll.

Mintha még mindig élne egy előítélet: ha egy kis faluban történik valami, az kevésbé fontos, mint ami a „nagyfaluban” történik.

Megítélésem szerint a török bíróság intézményének sok köze van a nemzeti önismeretünkhöz is.

„mintha hiteltelenné válna az utóbbi években néha könnyen kimondott szentencia: „a magyar nép hagyományosan rossz adózó”. Mintha pont az ellenkezője lenne igaz: a nép a rendkívüli körülmények között is teljesítette adókötelezettségét. S az sem mellékes, hogy Bach-huszárok, labancok, párttitkárok különös sora kibővül a török bíróval; csupa olyan tisztség, hivatal, pártállás, amely amiatt jött létre, hogy az ország területén megjelent egy-egy hódító nagyhatalom. Mindenesetre közülük a legnehezebb feladatot a török bírók vállalták, kockára téve vagyonukat, néha életüket is, hogy a nép túlélhesse a nehéz időket.”

Publikációk, a Török ház sajtója

1. Alsórs története. Szerk. Lichtneckert A. Veszprém, 1996.
2. Lichtneckert András. Egy világtörténeti kuriózum: az alsóörsi török bíróság története. Halászbokor. XVI. évf. (2006) 6. sz. 1–2.
3. www.vendégváró.hu honlap
4. Lichtneckert András. Az alsóörsi török ház, a török bíróság és a Prépost család története. www.alsoors.hu honlapon.
5. Lichtneckert András: Az alsóörsi török ház, a török bíróság és a Prépost család története. Veszprém, 2006. (LA Könyvtár 1.) - Utánnnyomás 2008.

6. A Török-ház története. Napló. 62. évf. 201. sz. 2006. augusztus 28.

7. Lichtneckert András: Az ezredfordulós község- és város-történeti monográfiákról. Veszprém, 2006. (LA Könyvtár 3.)

8. Lichtneckert András: Az alsóörsi török ház és a török bíróság a Mórocza család irataiban. Levéltári Szemle. LVI. évf. (2006) 4. sz. 11–16.

9. Lichtneckert András: Az alsóörsi török ház és a török bíróság. I. Comitatus. XVI. évf. (2006. október) 10. sz. 21–24.

10. Lichtneckert András: Az alsóörsi török ház és a török bíróság. II. Comitatus. XVII. évf. (2007) 5. sz.

11. András Lichtneckert: *Die Geschichte des türkischen Hauses, des türkischen Gerichtes und der Familie Prépost von Alsóörs.* Fordította V. Szabó László. Balatonfüred, 2008. 32 p. (LA Bibliothek 6.)

12. A Török-ház története. (Röviden) Napló. 64. évf. 121. sz. 2008. május 26.

13. Kellei György: A Török ház titka. Napló. 64. évf. 128. sz. 2008. június 3.

14. Öböl TV Híradója. Interjú az alsóörsi Török-házról és kiállításról. 2008. június 3.

15. Egyházközség - község - közbirtokosság - hegyközség. Balatonfüred és vidékének 1848 előtti önkormányzata. Füredi História. VIII. (2008)